

**FRANCESC CANOSA  
(BALAGUER, 1975)**  
AUTOR DEL LLIBRE 'FUMAR-SE EL FRANQUISME'

**UNA RADIOGRAFIA ACURADA DELS QUE ES VAN DEDICAR A ELABORAR CALIQUENYOS A LA DICTADURA**  
Francesc Canosa es defineix com a "explicador de coses". Periodista i escriptor, Canosa escriu a l'Ara i és autor de diversos llibres. Ens presenta *Fumar-se el franquisme. La Catalunya caliquenyo* (Ara Llibres), una radiografia acurada, amb prosa rica i metafòrica, a partir de testimonis orals del camp ponentí de la postguerra, que van dedicar-se a elaborar caliquenyos, cadascun dels quals era "una capa per volar per damunt del vol gallinaci de la realitat franquista".

## "El llibre parla de persones anònimes que per pura supervivència es fumaven, literalment, el règim franquista"

Balaguer  
ROSA PEROY

**El conreu del caliquenyo va suposar un salvavides durant la postguerra. Ho sap molt poca gent això**

És una de les nostres històries, una de les peces del trencaclosques que articula la història del nostre país, d'aquesta Catalunya iceberg que esta gairebé tota congelada tot i ser real, i que a més, en el cas de Lleida, té una doble invisibilitat, per raons òbvies.

**No és una simple anècdota, el caliquenyo**

En absolut. El caliquenyo és un dels elements més iconogràfics de la postguerra. Tothom en té la imatge al seu imaginari, tant si ets jove, perquè l'has vist fumar als avis, com si te l'has fumats tu. Per mi, aquest pur és el símbol de la penúria de la postguerra —el cigar cargolat, irregular, al que li costa de tirar— una metàfora molt clara de la intenció de la gent de tirar endavant malgrat ser víctimes de la pobresa i la repressió franquistes.

**Per què diu que és una peça del trencaclosques?**

Per una raó molt senzilla: en aquest país ens hem oblidat, malauradament i massa sovint, de les persones. I sobretot d'algunes persones. El llibre parla d'alguna cosa més que de caliquenyos. Parla de la gent de Ponent que conreava les fulles, les assecava i les cargolava: Són —els que jo anomeno— "els supermans de la terra".

**Persones anònimes, que no passaran a la posteritat.**

No pels seus cognoms. Però són tots aquests pagesos que, davant de la insuficiència de la dictadura franquista, per donar resposta als problemes de la gent, fan una cosa molt natural, molt humana i també molt genèticament catalana: aplicar l'autogestió del territori. El món pagès es va trobar amb tot d'equacions plantades a la terra: misèria, penúria, cartilles de racionament —aquest darreres van ser ben vigents fins l'any 1952— i inclús la targeta de fumador, que provoca que molta gent provinent de la ciutat es traslladi a ponent per buscar allò que necessiten: oli, pa, verdures... i caliquenyos.

**En aquella època hi havia molt fumador.**

Exacte. No era com ara. Tothom fumava però no hi havia tabac. Pensa que l'acte de fumar era el substitut de la gana, la manca de llibertat, l'angoixa, la tristesa, el desamor, la pèrdua. El pagès que planta tabac de manera al·legal fa un acte de picaresca existencial, de supervivència: amb aquell 20 o 30% que no declara a l'Estat, fa caliquenyos, que es converteixen en el cigar del poble. Com després seria el 600 amb els cotxes.

**El germà pobre del puro...**

Que s'acaba convertint en un objecte absolutament preuat a tot Catalunya. Amb la capa, els caliquenyos ponentins volen, fabricats per aquells supermans, per tota Catalunya.

**La indústria del fum era potent?**



FOTO: À. Llobet

Molt. Fins al punt que a Barcelona hi ha pisos francs de caliquenyos. Però no oblidem que és una indústria de supervivència, de necessitat, de mercat negre, homologable al de l'oli o a la farina. Hi ha un moment a la història d'Espanya als anys cinquanta que el mercat negre supera el mercat real. Per això dic que els pagesos lleidatans es fumaven el franquisme. S'estaven fumant el règim.

**Això obliga la dictadura franquista a obrir l'aixeta econòmica?**

Hi ha una certa por de la rebel·lia social, perquè a la població li falta allò més bàsic. A finals del cinquanta es crea l'Espanya del biquini i dels 600, per contrarestar el paraestat estraperlista que estava posant en perill la dictadura.

**La Catalunya caliquenyo és un paraestat?**

Clar. Creant una economia pròpia, en absència de l'oficial. Som uns antisistema (riu). Tota aquesta gent se la jugava amb la presó, per una ideologia de la supervivència, no política. Això era fustigar el règim i això no s'ha valorat prou.

**Els testimonis del llibre són orals.**

No podia ser d'una altra manera, no hi ha literatura del caliquenyo. Crec que estava a

l'aire, com moltes altres històries. Si no es baixen, si no seguim aquest país, aquest país s'esfuma, com el fum del caliquenyo. Les obvietats, per òbvies, a vegades s'obliden.

**Aquest paraestat permet un ascensor social i la incorporació de la dona al mercat de treball.**

Sí. Fins als setanta, les possibilitats que té una dona de treballar remuneradament eren nul·les. Aquest clúster caliquenyo fa que les dones tinguin un sou i molts fills puguin estudiar, augmenta la capacitat adquisitiva, permet reinvertir en la terra. La dona pot ser econòmica per primera vegada i les transformacions socials que això provoca arriben fins l'actualitat.

**Hi ha un moment en què Libert Castelló, a Juneda, intenta legalitzar el negoci i no se'n surt.**

I els seus puros se'ls havia fumats Fidel Castro o el propi Rei d'Espanya. Fixem-nos que el rei es fumava la legalitat! Però quan s'acaba la dictadura i sembla que això es podria haver legalitzat, el caliquenyo es va apagant.

**Es produeix el canvi d'hàbits, que desmunta el paraestat.**

Els pares de Castelló havien muntat el negoci el 1943, però la legalització a ell li arriba el 2000. Tabacalera ho adquireix tot, regulant el termòstat. El fum espès i que es pot tallar del caliquenyo dona pas a la lleugeresa legal del tabac ros...

**Tu ets el creador del 'Lleidapower'. Ponent s'està projectant cap a la resta de Catalunya?**

Aquest concepte va sorgir quan escrivia el llibre *l'Imperialisme dolç. Catalunya salva Extremadura del plan Badajoz*, on queda palès que el model fructícola de Lleida s'exporta a la resta de l'Estat. A partir d'aquest concepte, molts pobles i comunitats catalanes han afegit el sufix *power* a la seua realitat. Això reflecteix que ens cal una bona dosi d'autoestima. A tothom li agrada que li diguin "guapo" (riu). I això és saludable. Perquè per re-

Sense menystenir altres realitats, la ponentina era tan dura que ha condicionat el nostre sentit de l'humor

collir orgull s'ha de plantar orgull. Catalunya ha estat, històricament invisible, però Lleida encara més. La raó geogràfica mana molt: Lleida no té mar.

**La creació del canal d'Urgell és un punt d'inflexió, segons explica en el llibre.**

Perquè fa possible la transformació del groc terrós de misèria al verd esperança. I Ponent es converteix en el rebost de Catalunya. Però no oblidem que el rebost és la part més amagada d'una casa: mai s'ensenya, però és imprescindible. Sense rebost, encara que el menjador sigui preciós, és una peça sense utilitat. Els ponentins més brillants, com Alexandre Plana, Domènec de Bellmunt o Josep Carner Ribalta, han tingut una participació molt activa en la construcció de la cultura del país, però no han explicat prou, o malament, el nostre rebost. Sense menystenir altres realitats, la ponentina és tan dura que ha condicionat la nostra manera de pensar, inclús en el nostre sentit de l'humor, mes corrosiu, més estripat. Poca gent ho sap, però dins del col·lectiu que va signar el manifest surrealista encapçalat per André Breton, hi havia un lleidatà, Amichatis, que, a més de ser un dels autors teatrals més importants de l'època és el creador de la cançó *Baixant de la font del gat* (somriu).